

**ЦУКРОВА ГАЛУЗЬ
В СТРУКТУРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ**

Данилевський Роман Володимирович
*здобувач ступеня доктора філософії,
Національний університет «Чернігівська політехніка»*
Шадура-Никипорець Наталія Тимофіївна
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування,
Національний університет «Чернігівська політехніка»*

Цукрова галузь України у 2020–2024 рр. пройшла через період суттєвих трансформацій, які охоплювали як виробничу базу, так і експортні позиції. Її роль у національній економіці залишається важливою, хоча й структурно невеликою: галузь входить до харчової переробної промисловості (КВЕД С10), забезпечуючи внутрішні потреби країни та роблячи внесок у товарний експорт через групу HS17 «Цукор і кондитерські вироби з цукру» [1; 2]. Сучасний розвиток сектору характеризується поєднанням циклічних факторів (зміна світових цін, врожайність буряків, переробні потужності) та шоків впливів воєнного часу (втрата портової логістики, дефіцит ресурсів, зміни у регуляторному середовищі).

За оцінками, які можна отримати з офіційних даних [1; 2] у 2020–2021 рр. питома вага цукрової галузі становила 0,2–0,3 %, що відображало скорочення посівних площ і зниження виробництва. У 2022 р. показник зменшився через падіння виробництва на тлі війни, тоді як у 2023 р., завдяки зростанню переробки та сприятливим цінам, він підвищився до 0,4–0,5 %, зберігшись на схожому рівні у 2024 р. Таким чином, галузь частково відновила свої позиції у структурі харчової промисловості та національного виробництва.

Посівні площі під цукровими буряками є базовим показником потенціалу галузі. У 2020–2021 рр. площі скоротилися до 216–222 тис. га, що пов'язано зі зниженням прибутковості у порівнянні з іншими культурами, зокрема кукурудзою та соняшником, які займали значну частку у структурі посівів. Певне зниження врожайності спостерігалось також через кліматичні коливання – недостатню кількість опадів у критичні фази вегетації, що позначалося на цукристості буряків та кінцевих показниках переробки [3].

Після початку повномасштабної війни у 2022 р. площі скоротилися ще суттєвіше – до 176 тис. га. Причини цього явища комплексні: дефіцит

палива та добрив, мінування окремих полів, зміщення логістичних маршрутів, а також стратегічне перерозподілення ресурсів агро-виробниками на менш ризикові або експортно вигідні культури. Валовий збір знизився до 8,9 млн т, що стало найнижчим показником за останнє десятиліття [3].

У 2023 р. спостерігалось відновлення виробничої бази: посівні площі зросли до 250 тис. га, а валовий збір – до приблизно 13 млн т, що свідчить про адаптацію аграріїв до нових умов, у тому числі через диверсифікацію логістики, часткове відновлення ланцюгів постачання та стабілізацію погодних умов. У 2024 р. площі склали близько 254 тис. га, а валовий збір – 12,8 млн т. Хоча цей показник трохи нижчий, ніж у 2023 р., він демонструє стійку тенденцію стабілізації сектору після шоків 2022 р. [4].

Виробництво білого цукру відображає як потенціал сировинної бази, так і ефективність переробки. У 2020–2021 рр. обсяг виробництва коливався від 1,1 до 1,4 млн т. Це відповідало зниженим врожаям буряків і обмеженому завантаженню частини цукроварень. Водночас на цьому етапі галузь зберігала свою базову інфраструктуру та кадровий потенціал, що стало важливим передумовним чинником для подальшого відновлення.

У 2022 р. воєнні чинники призвели до зменшення виробництва до 1,18 млн т. Логістичні виклики та перебої з енергопостачанням змусили деякі підприємства працювати із зниженою інтенсивністю, а частина заводів тимчасово не запустилася [3]. Проте вже у 2023 р. виробництво різко зросло до 1,83 млн т завдяки комбінації сприятливих погодних умов, підвищення світових цін на цукор та відновлення експортних каналів. У 2024 р. виробництво залишилося стабільним – на рівні приблизно 1,8 млн т [4]. Це свідчить про досягнення галуззю нового «плато» після кризи.

За даними Держстату, харчова промисловість є однією з найбільших галузей переробного сектору, забезпечуючи стабільний внесок у ВВП і валовий випуск промисловості. Частка цукрової промисловості в межах цього сектору коливається залежно від циклу врожайності й цін. У 2023–2024 рр. на фоні зростання виробництва та вигідної цінової кон'юнктури галузь збільшила свій внесок у валовий випуск переробної промисловості [1; 2]. Хоча в абсолютному вираженні частка залишається відносно невеликою, галузь виконує важливу стабілізаційну функцію для аграрного сектору, підтримуючи зайнятість у сільських громадах та формуючи попит на суміжні ресурси – насіння, паливо, добрива, логістичні послуги.

У 2020–2021 рр. обсяги експорту цукру були помірними, переважно орієнтованими на традиційні ринки СНД і Близького Сходу. З 2022 р. експортна динаміка змінилася кардинально. ЄС відкрив свій ринок для української агропродукції в межах тимчасових торговельних

преференцій, що дало змогу різко збільшити поставки до країн ЄС автомобільним і залізничним транспортом. У 2023 р. експорт сягнув 692 тис. т, з яких 77% припало на країни ЄС [5]. Частка HS17 у загальному експорті України зросла з 0,68% у 2022 р. до 1,64% у 2023 р. [6].

У 2024 р. ЄС запровадив річну квоту у 262,6 тис. т, яку Україна повністю вибрала ще у травні. Це призвело до корекції обсягів експорту у другій половині року, але водночас стимулювало пошук нових ринків збуту поза ЄС. Галузь довела здатність гнучко реагувати на зміни зовнішнього середовища, адаптуючи логістичні маршрути та торговельну політику [6].

Вплив війни проявився багатовимірно. По-перше, відбулася повна перебудова логістики: морські порти були заблоковані, і ключову роль почали відігравати західні прикордонні переходи. По-друге, зросли витрати на виробництво через подорожчання енергоносіїв, збої в постачанні добрив і мобілізаційні виклики на ринку праці. По-третє, змінилося регуляторне середовище: ЄС відкрив свій ринок, але у 2024 р. частково обмежив його квотами, що призвело до нової фази адаптації. Сукупно ці фактори створили нестабільність, але водночас – вікно можливостей для експортерів [3; 5].

У 2020–2024 рр. цукрова галузь України пройшла шлях від циклічного спаду до відновлення виробництва та різкого зростання експорту. Вона демонструє стійкість і гнучкість у відповідь на зовнішні шоки, залишаючись важливим елементом аграрного сектору та харчової промисловості. Подальший розвиток галузі залежатиме від комбінації факторів: врожайності, енергоефективності, модернізації переробки та зовнішньоторговельного режиму.

Частка експорту цукру в загальному експорті України у 2020–2021 рр. залишалася на рівні 0,3–0,5 %, що відповідало стабільним, але відносно скромним поставкам на традиційні ринки. Починаючи з 2022 р., коли ЄС запровадив торговельні преференції, експортна динаміка суттєво прискорилася: частка групи HS17 у структурі експорту зросла з 0,68 % у 2022 р. до 1,64 % у 2023 р., що відповідає рекордним 692 тис. т поставок, 77 % яких припало на ринок ЄС. У 2024 р. після запровадження квоти в 262,6 тис. т ця частка дещо знизилася, проте залишилася вищою за докризовий рівень, засвідчивши адаптаційний потенціал галузі до нових умов [4; 6].

Таким чином, оцінка часток цукрової галузі у структурі виробництва та експорту України демонструє її зростаючу роль у період 2022–2024 рр., що підсилює стратегічне значення галузі у відновленні економіки

Галузь змогла відновити виробничий потенціал після спаду 2022 року, збільшити обсяги переробки та суттєво розширити присутність на зовнішніх ринках, зокрема в ЄС. Попри відносно невелику частку у структурі національної економіки, цукровий сектор відіграє важливу

стабілізаційну та експортну роль, створюючи робочі місця в аграрному секторі та забезпечуючи валютні надходження. Подальший розвиток галузі потребує збереження виробничої динаміки, модернізації переробних потужностей та активного пошуку нових ринків збуту в умовах мінливого зовнішнього середовища.

Список використаних джерел:

1. State Statistics Service of Ukraine. (2023). *Statistical Yearbook of Ukraine 2022*. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/Yearbook_2022_e.pdf
2. State Statistics Service of Ukraine. (2024). *Statistical Yearbook of Ukraine 2023*. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2024/zb/11/Yearbook_2023_e.pdf
3. USDA Foreign Agricultural Service. (2025, May 22). *Sugar Annual – Ukraine* (GAIN Report No. UP2025-0015). United States Department of Agriculture. URL: <https://www.fas.usda.gov/data/ukraine-sugar-annual-4>
4. USDA Foreign Agricultural Service. (2024, May 23). *Sugar Annual – Ukraine* (GAIN Report No. UP2024-0010). United States Department of Agriculture. URL: https://apps.fas.usda.gov/newgainapi/api/Report/DownloadReportByFileName?fileName=Sugar+Annual_Kyiv_Ukraine_UP2024-0010
5. Ukrinform. (2024, September 22). *Ukraine exports 692,000 tons of sugar in 2023/2024 – According to press service of Uksugar, 77 % was sent to EU countries*. URL: <https://www.ukrinform.net/rubric-economy/3908452-ukraine-exports-692000-tons-of-sugar-in-20232024.html>
6. Reuters. (2024, May 30). *Ukraine to formally halt sugar exports to EU as 2024 quota filled*. URL: <https://www.reuters.com/markets/commodities/ukraine-formally-halt-sugar-exports-eu-2024-quota-filled-2024-05-30/>